

Виховання нової людини — наше першочергове завдання

Минає рік відтоді, як відбувся червневий Пленум ЦК КПРС та липневий Пленум ЦК КП України. У рішеннях пленумів, у яскравій промові М. С. Хрущова були підбиті підсумки славного десятиріччя діяльності нашої партії в нових умовах, критично проаналізовані зміст, форми і методи ідеологічної роботи і одночасно вказано, як їх привести у відповідність з тими соціально-економічними змінами, які сталися у всіх сферах життя радянського народу. В цих документах, прийнятих ідеями Програми КПРС, партійні організації, працівники органів народної освіти, вся громадськість знаходять ключ до розв'язання найважливіших проблем комуністичного виховання народу й особливо молоді.

«Виховуючи нові, комуністичні риси характеру у всіх членів нашого суспільства,—підкреслюється в доповіді М. С. Хрущова про Програму КПРС,—партія особливого значення надає комуністичному вихованню і освіті молоді... Покоління комунізму треба формувати з дитячих років, берегти й загартовувати його в юності, уважно стежити за тим, щоб у нас не було моральних калік — жертв неправильного виховання і поганого прикладу. Якщо молоді посадки плодкових дерев у тій чи іншій мірі пошкоджені, то скільки праці треба докласти, щоб їх врятувати і вирівняти, та й не завжди це вдається. Так і з людьми нового покоління»¹.

У процесі переходу до комунізму все більше зростає роль моральних начал у житті суспільства, розширюється сфера діяння їх і відповідно зменшується значення адміністративного регулювання взаємин між людьми. Виходячи з цього, партія чітко визначила у своїй Програмі моральні норми будівника комунізму, зведені в кодекс, який став конкретною всеохопною програмою морального виховання молодого покоління.

Формування комуністичної свідомості супроводжується непримиренною боротьбою проти пережитків капіталізму, проти ворожої буржуазної ідеології. Партія кличе нас не до оборони, а до наступу на ідеологічному фронті.

На Всесоюзній нараді з питань ідеологічної роботи (1961) у доповіді секретаря ЦК КПРС Л. Ф. Іллічова «XXII з'їзд КПРС і завдання ідеологічної роботи», а згодом і на червневому Пленумі ЦК КПРС (1963) було ще раз з особливою силою підкреслено, що мирне співіснування держав з різним соціальним ладом ніколи не означало і не буде означати мирного співіснування різних ідеологій — соціалі-

¹ М. С. Хрущов, Про Програму Комуністичної партії Радянського Союзу. Доповідь на XXII з'їзді КПРС 18 жовтня 1961 року, Держполітвидав УРСР, К., 1961, стор. 81—82

стичної і буржуазної: в галузі ідеології відбувалась і відбуватиметься непримиренна боротьба за умі і серця людей.

Велике значення має в сучасних умовах боротьба проти рецидивів буржуазного націоналізму, за виховання людей в душі соціалістичного інтернаціоналізму, в душі дружби і братерства народів. Націоналізм, говорив у своїй доповіді Л. Ф. Іллічов, розчищає дорогу відкрито буржуазній, антикомуністичній ідеології. Нам треба рішуче й наполегливо вести боротьбу з найменшими націоналістичними проявами, звідки б вони не з'являлися, в яку б форму вони не виливались — економічну, ідеологічну, культурну. Рецидиви націоналізму штучно розпалюються імперіалістичною пропагандою і використовуються у ворожих комуністичних цілях.

Головна роль у закладенні основ ідейної зрілості і свідомості, вихованні нової людини — молодого будівника і трудівника комуністичного суспільства — належить школі. У всебічному гармонійному розвитку підростаючого покоління особливо великі завдання покладено на радянських вчителів — духовних наставників молоді, як назвав їх М. С. Хрущов.

Перехід до комунізму, говориться в Програмі КПРС, передбачає виховання і підготовку свідомих і високоосвічених людей, здатних до фізичної і розумової праці, до активної діяльності в різних галузях громадського і державного життя, науки і культури. Шкільна освіта повинна забезпечити ґрунтовне знання основ наук, утвердження комуністичного світогляду, трудову і політехнічну підготовку, відповідно до зростаючого рівня розвитку науки і техніки, з урахуванням потреб суспільства, здібностей і бажань учнів, а також моральне, естетичне і фізичне виховання підростаючого покоління. Виховуючи учнів у душі комунізму, школа повинна прищеплювати їм кращі якості і звички, готувати до суспільного життя. Надзвичайно велике значення для успішного здійснення цього завдання має література, особливо радянська, що покликана виховати високі моральні якості громадян нового суспільства.

Вивчення літератури, яка сама по собі є результатом творчої праці багатьох поколінь, розширює горизонт учнів, розвиває в них любов і повагу до культури, мистецтва, до того, що створено людиною, її розумом і руками. Література виховує в молоді любов і повагу до людей праці, вчить бачити красу і поетичність трудових подвигів. Художня література є одним з найважливіших засобів ідейного, морального, трудового й естетичного виховання, формування світогляду і характеру нової людини.

В художніх образах література розкриває багатий духовний світ радянських людей, красу творчої праці, єдність громадського й особистого.

Керуючись вченням В. І. Леніна, Комуністична партія високо оцінює роль художньої літератури у вихованні радянського народу, передусім молодого покоління. Це особливо підкреслюється у Програмі партії, доповідях, виступах і рішеннях прийнятих на XXII з'їзді КПРС та на червневому Пленумі ЦК КПРС, у бесідах керівників партії і уряду під час зустрічей з діячами літератури й мистецтва.

Література як мистецтво слова і як підручник життя набуває дедалі більшого виховного значення, а це набагато підвищує і питому вагу шкільного курсу літератури. Саме в школі найповніше розкривається виховна роль художньої літератури як натхненника і порадника, друга і супутника людини з дитинства до старості. Будучи одним з могутніх засобів комуністичного виховання, художня література відіграє велику роль у зміцненні зв'язку школи з життям, у трудовому вихованні учнів. Саме тому вивчення її в школі не можна проводити у відриві від тих насущних завдань, які розв'язують Комуністична

партія і радянський народ, здійснюючи розгорнуте будівництво комуністичного суспільства.

Література виховує глибоку свідомість і благородні почуття людини. На її багатому матеріалі ми повинні повніше розкривати всю велич нашої епохи і всю красу нової радянської людини — людини великого трудового подвигу і передової комуністичної моралі. Виховання дружби, товаришування, взаємодопомоги, соціалістичного гуманізму має бути в центрі уваги кожного учителя, а викладача літератури особливо.

Багаторічний досвід словесників Радянської України та інших братніх республік дає чимало прикладів успішного вивчення художньої літератури, розкриття її виховної сили. На кращих зразках мистецьких творів учителі виховують в учнів високі моральні якості, добрі естетичні смаки, глибоку любов до праці. Вони спрямовують дітей і молодь на активну творчу діяльність. У сукупності з іншими предметами художня література вводить мільйони вихованців радянської школи у трудове життя.

Застосовуючи нові форми і удосконалюючи методи навчально-виховної роботи, вчителі звертають більше уваги на поліпшення ідейно-політичного виховання учнів, особливо виховання почуття радянського патріотизму та інтернаціоналізму, формування у школярів матеріалістичного світогляду, атеїстичних переконань, прищеплення нетерпимості до будь-яких проявів буржуазної ідеології, аполітичності та обивательщини.

На Україні є багато вчителів, які майстерно викладають літературу. Заслуговує на увагу творча праця вчительки української мови та літератури Близнюківської середньої школи Лозівського району на Харківщині Олександри Григорівни Ільченко. Добра фахова і методична підготовка, невтомна робота над собою, творчий підхід до викладання літератури, урахування інтересів та вікових особливостей вихованців, уміле використання наочних посібників, зв'язок літератури з іншими видами мистецтва, з життям роблять уроки О. Г. Ільченко цікавими, змістовними, високоефективними. Вчителька на уроках не просто викладає, а живе літературою і натхненно творить. Тому українська мова та література тут стали улюбленими предметами учнів. Вони з нетерпінням чекають уроків майстра-педагога, які для них є справжнім святом.

В чому «секрет» такого успіху? Він простий: учителька працює за покликанням, любить художню літературу і цю свою любов, як і глибокі знання, передає учням. Її уроки відзначаються цілеспрямованістю, високою ідейністю, емоціональністю, задушевністю і простотою, раціональним використанням часу. Добра обізнаність з текстами художніх творів, знання багатьох уривків і цілих творів напам'ять, уміння їх використовувати,— ось що відзначає кожний, хто хоч раз був на уроці в О. Г. Ільченко.

Олександра Григорівна систематично працює з учнями, яким важко дається програмний матеріал, знає, чого не засвоїв учень, і своєчасно приходить йому на допомогу, запобігаючи відставанню. Висока педагогічна майстерність, умілий індивідуальний підхід до учнів забезпечують глибокі знання і повну успішність з української літератури. Вивчаючи літературні твори, вчителька домагається усвідомлення учнями краси праці, показує, що найвище щастя людини полягає у самовідданому труді на благо суспільства, на щастя народу.

Нема в цієї вчительки уроків, не пов'язаних з життям, з сьогоdnішнім днем, з комуністичним будівництвом; кожна тема уміло підпорядковується виховним завданням. До всіх уроків Олександра Григорівна старанно готується. У конспекті вона записує багато дидактичного матеріалу, бо знає, як важливо дібрати такі речення для

вправ, які б допомагали прищеплювати любов до рідної природи, до трудової людини, давали естетичне задоволення, розвивали хороші смаки, привчали дітей відчувати красу і силу художнього слова. Багато працює вчителька над виготовленням роздаткового матеріалу. Вона складає картки для самостійної роботи учнів, для стилістичних вправ, розвитку мови.

Особливого значення надає Олександра Григорівна учнівським творам — як усним, так і письмовим. Вона прагне, щоб учні писали самостійно, бо твори, як говорив Ушинський, повинні бути справді вправами, тобто по можливості самостійними зусиллями учнів висловлювати усно або на письмі свої самостійні думки, а не зшивати чужі фрази. Вчителька формулює тему так, щоб учні самостійно мислили, думкою зверталися безпосередньо до художнього тексту (наприклад: «Чого навчив мене Платон Кречет?»; «Чим сподобалась мені Оксана?»; «Юрій Брянський — мій ідеал людини»; «Що я найбільше люблю і ціную у творчості М. Рильського»; «Викриття загарбницької політики царизму в поемі Т. Шевченка «Кавказ» тощо.

Формулюючи так теми творів, О. Г. Ільченко передбачає, що разом із засвоєнням властивих усім трудівникам нашого суспільства рис, учень повинен розвивати в собі своє, творче, індивідуальне. Вона робить все можливе, щоб уроки літератури були змістовними, цікавими, емоційно насаженими, щоб учнів хвилювала доля героїв і поставлені у творі проблеми. Силу логічного аналізу вона поєднує з пафосом ширих і безпосередніх переживань.

Улюбленій роботі вона віддає все. Під її керівництвом працює шкільний драматичний гурток. І тут, у гуртку, під час репетицій, бесід учителька обережно, непомітно продовжує вчити і виховувати, прищеплює учням найкращі якості радянської людини.

— Що може бути приємнішим, — говорить Олександра Григорівна, — як під твоїм впливом, внаслідок твоєї праці виросла, стала розумнішою, вихованішою маленька людина.

Вимоглива до себе і до інших, по-материнськи рідна учням, вона щодня, шохвилини робить свою благородну справу — формує світогляд, характері тих, кому жити і творити при комунізмі.

Учителька щедро ділиться досвідом своєї роботи з колегами. Вона виступає з доповідями, дає відкриті уроки для вчителів свого куша.

Добре відома в республіці вчителька української мови і літератури Чернівецької середньої школи № 3 Катерина Савівна Бондарець. Загальна повага з боку товаришів і справжня майстерність прийшли до вчительки з роками наполегливої праці, творчих пошуків, глибокого вивчення методики. Вона постійно забезпечує високу успішність, глибокі знання, сталі навички у своїх вихованців, пробуджує в них любов до рідного слова. Всю роботу по вихованню школярів у процесі вивчення мови і літератури вчителька тісно пов'язує з життям. Вона домагається перетворення принципів морального кодексу будівника комунізму у тверді особисті переконання учнів.

Можна було б навести й інші яскраві приклади творчої роботи багатьох учителів республіки.

Значно пожвавилась позакласна та позашкільна робота з літератури. Це, зокрема, видно на прикладі Луганської школи-інтернату № 2. Тут впроваджуються різні форми роботи з літератури: позакласне читання, де наголошується увага на тематичному читанні, свідоме засвоєння, виразне читання; робота гуртків юних літераторів; підготовка і проведення літературних вечорів, присвячених пам'ятним датам та певним темам, читацькі конференції, диспути тощо; проведення тижнів улюбленої книжки; випуск рукописних літературних журналів, альбомів тощо.

Організуючи позакласну та позашкільну роботу з літератури і

зважаючи на специфіку роботи такого типу школи, вчителі і вихователі школи-інтернату звертають особливу увагу на пробудження і посилення у вихованців інтересу до цього предмета. Адже художня література допомагає виховувати почуття прекрасного, прагнення до високого ідеалу. Розумна організація позакласної та позашкільної роботи з літератури сприяє прищепленню інтересу до знань, підвищенню успішності і поглибленню знань, піднесенню загальної дисципліни.

Червневий Пленум ЦК КПРС і липцевий Пленум ЦК КП України накреслили широку програму дальшого удосконалення процесу навчання і виховання підростаючого покоління в школі, подолання відриву навчальної роботи від виховної. Незважаючи на значні зрушення в цій справі, на жаль, ще зустрічаємо і серйозні недоліки.

У роботі деяких учителів досі не ліквідовані начотництво і методичний консерватизм; працівники відділів народної освіти нерідко вдаються до дріб'язкової регламентації, а творчі шукання вчителів-новаторів часом розглядаються як рецидив методичного прожектерства. До цього часу занедбані творчі дискусії з найбільш актуальних методичних проблем.

У багатьох школах уроки будуються методично невдало, однонамітно, з непродуктивним витрачанням часу, що створює надмірне переобтяження школярів домашніми завданнями. В окремих учителів центр навчальної роботи взагалі переміщується на позаурочний час: учні замість роботи над художнім твором вивчають матеріал в основному вдома за підручниками, а вчитель більшу частину уроку витрачає на перевірку домашніх завдань та опитування. Мало ще дається науково обгрунтованих рекомендацій з питань удосконалення методики навчального процесу, вмілого використання літературних творів в ідейно-політичному вихованні учнів.

На уроках літератури виникає багато питань, які стосуються світогляду і моралі нової людини. Обговорювати їх доводиться не тільки на уроках, а й виносити на позаурочний час. Учитель має дати правильну відповідь на ці питання, керуючись Програмою нашої партії, принципами комуністичної моралі.

Висока ідейність, ґрунтовна фахова і методична підготовка, знання життя — головне у роботі вчителя. Дбаючи про піднесення майстерності словесників, слід систематично проводити творчу роботу з ними. Було б дуже корисно періодично організовувати для вчителів мови і літератури цікаві лекції висококваліфікованих фахівців з окремих проблем літератури, історії КПРС, економіки. Варто також систематично проводити семінари з проблем естетичного виховання, впровадження прекрасного у виробництво і в побут трудящих.

Рішення червневого Пленуму ЦК КПРС з ідеологічних питань зобов'язує школу докорінно поліпшити ідейне, моральне, естетичне, фізичне виховання дітей та молоді.

У виховній роботі вчитель має спиратися не тільки на свій досвід та інтуїцію, а й на дані педагогіки і психології, які ґрунтуються на педагогічному експерименті з широким науковим узагальненням. Тим часом, якщо в теорію навчання в останні роки і внесено певний вклад, то теорія виховання нерідко відстає від практики. Важко назвати нові теоретичні праці, які б давали відповідь на животрепетні питання складної роботи вихователя.

У процесі викладання літератури необхідно добиватися, щоб учні глибоко усвідомили прогресивну роль передової російської та української літератури того чи іншого періоду у визвольній боротьбі народу, а також значення радянської літератури як найідейнішої, найдемократичнішої і найпередовішої літератури в світі. Учитель повинен допомогти їм збагнути характерні риси нової літератури: соціалістичний реалізм, комуністичну партійність, глибоку народність, радян-

ський патріотизм, справжній гуманізм; дати поняття про національну форму.

Яскраві образи творів російських і українських дожовтневих та радянських письменників дають можливість підкреслити самовідданість і героїзм кращих синів народу у боротьбі за інтереси трудящих, показати, що передові митці завжди вели непримиренну боротьбу проти реакційної теорії «чистого мистецтва», виступали проти буржуазного націоналізму та всіх інших проявів реакційної ідеології.

У шкільній програмі з літератури для 5—8 класів передбачається вивчення ряду творів українських і російських класиків, які в художніх образах показують життя трудящих нашої країни в минулому. Ці твори сприяють вихованню в учнів непримиренності до ворогів, любові і співчуття до простих людей-трудівників, поваги до борців за свободу, проти експлуатації. У процесі викладання української та російської літератури слід підкреслювати сміливі виступи революціонерів проти царизму, кріпосництва і капіталізму на кожному з трьох етапів визвольного руху в країні, їхній вплив на зростання революційної свідомості народу. Дуже важливо, щоб учителі української та російської літератур працювали в тісному контакті, розкривали російсько-українські зв'язки, що сприятиме вихованню в учнів почуття дружби і любові до великого російського народу та інших народів нашої Батьківщини, до всіх трудящих.

У радянській літературі, яка продовжує благородні традиції дожовтневої класики, народ виступає творцем історії, свідомим будівником світлого майбутнього. Ми повинні добиватись того, щоб під час вивчення як монографічних, так і оглядових тем проходила наскрізна думка про керівну роль Комуністичної партії у розвитку радянської літератури, у житті нашого народу.

Вчителі повинні добиватися, щоб учні розуміли велику роль літератури, яка розкриває і оспівує велич нашої Батьківщини та її господаря — радянську людину, щоб художні твори завжди були для мільйонів радянських учнів джерелом радості і натхнення на все життя.

На творах «Як гартувалась сталь» М. Островського, «Василь Тьоркін» О. Твардовського, «Прапорonoсці» О. Гончара, як і на багатьох інших, виховуються високі моральні якості людини нового суспільства.

Навчити молодь жити і працювати по-комуністичному, ставити на перше місце суспільні інтереси, поважати колектив, ставитися до товариша як до свого друга, бути у всьому правдивим і чесним — найперший обов'язок педагога, зокрема вчителя-словесника. Тут не можна обмежуватися одними лише застарілими формами виховання, внаслідок чого окремі учні втрачають інтерес до художнього слова і суспільних питань, проявляють обивательські настрої, нестійкість у поглядах, поведінці, критиканство і скептицизм. Ще живуть і, на жаль, не зустрічають належного опору з боку колективу такі пережитки минулого, як егоїзм, дрібновласницькі інтереси, міщанство і грубість, зневажливе ставлення до колективу, до громадського обов'язку, до збереження соціалістичної власності.

Кожен учитель має глибоко розуміти мету і завдання комуністичного виховання, повсякденно удосконалювати свої знання, вміло будувати навчально-виховний процес.

Ми скрізь і завжди повинні підвищувати роль педагога в ідейному гартуванні підрастаючого покоління, пам'ятати, що народний учитель, як говорить М. С. Хрущов,— це головна опора партії в боротьбі за піднесення культури народу, найближчий помічник партії у вихованні нової людини.